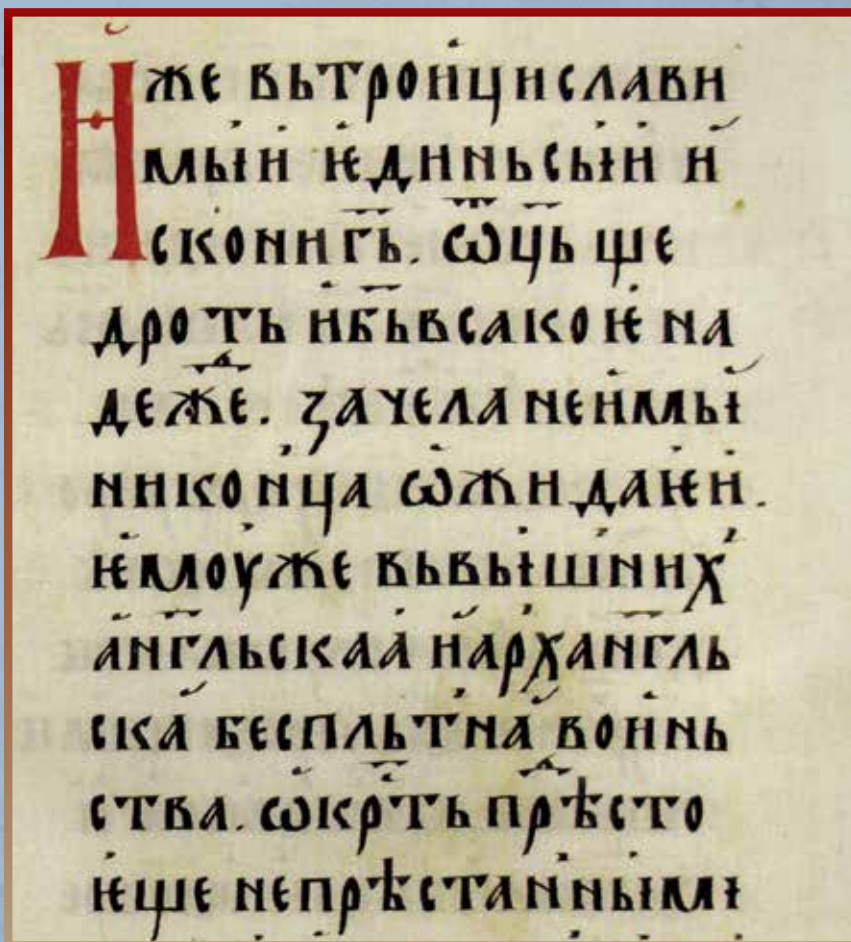

Тематски зборник КОСОВО И МЕТОХИЈА КРОЗ ЧИЊЕНИЦЕ, ТУМАЧЕЊА И СИМБОЛЕ

књига 1
ЛЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ

Тематски зборник
КОСОВО И МЕТОХИЈА КРОЗ ЧИЊЕНИЦЕ,
ТУМАЧЕЊА И СИМБОЛЕ

књига 1
ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ

Тематски зборник
КОСОВО И МЕТОХИЈА КРОЗ ЧИЊЕНИЦЕ,
ТУМАЧЕЊА И СИМБОЛЕ

књига 1
ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ

Издавач

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

За издавача

Проф. др Драган Танчић, директор

Уредили и њиредили:

Др Јасмина Ахметагић, научни саветник
Др Марија Јефтимијевић Михајловић, виши научни сарадник

Лекџура

Проф. др Јелена Војиновић Костић

Рецензенији

Проф. др Сања Мацура, редовни професор
Проф. др Небојша Лазић, редовни професор
Проф. др Слађана Алексић, ванредни професор
Проф. др Јелена Војиновић Костић, ванредни професор
Др Јасмина Ахметагић, научни саветник
Др Марија Јефтимијевић Михајловић, виши научни сарадник

Припрема за штампу

Миодраг Панић

Штампа

ГИД „Pi-press“, Пирот

Тираж

150

ISBN 978-86-89025-91-0

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

Тематски зборник
**КОСОВО И МЕТОХИЈА
КРОЗ ЧИЊЕНИЦЕ, ТУМАЧЕЊА
И СИМБОЛЕ**

књига 1

ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ

Лепосавић, 2023.

Објављивање овог зборника суфинансирало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

Академику Радомиру Ивановићу у сјомен

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	11–17
-----------------	-------

ЈЕЗИК

Јелена М. Војиновић-Костић, <i>Положај српској језика на Косову и Мейхохији</i>	21
Голуб М. Јашовић, Душан Р. Стефановић, <i>Лексика у вези са јајењем ovis aries у селима Међеђи Појток и Бабудовица у Ибарском Колашину</i>	31
Зорана З. Ђупић, <i>Фонолошки систем јовора мейхохијској села Брајтојин</i>	47
Маријана Б. Стојковић, <i>Здравице и блајослови – живе форме јоворних народних јворевина у Сиринићкој Жупи</i>	65

КЊИЖЕВНОСТ

Јасмина М. Ахметагић, <i>Невоље с дискурсом: Светислав Басара о косовском митју и српској јсеудомитјолојији</i>	79
Ана Р. Стишовић Миловановић, <i>Трансјоноване митја о Обилићу као јпарадијма различитих рејейција косовској завештања</i>	91
Ивана М. Раловић, Борис Ђ. Петровић, <i>Од умейносји до јолијике: јтрансмедијално јријоведање Боја на Косову</i>	105
Марија С. Јефтимијевић Михајловић, <i>Косовске верјикале Васка Поје и Слободана Ракијића</i>	127
Милан Б. Громовић, <i>Исихасјички јон у јесмама о Косову и Мейхохији Слободана Косјића</i>	141
Луна М. Градиншћак, <i>Косово и Мейхохија као јрејевана формула у јеснишјву Бранка Миљковића (о јојму времена)</i>	159

Драгана Р. Рајовић, <i>Косовски завети у сиваралашћу</i> <i>Љубомира Симовића</i>	181
Јована Б. Сувајдић, <i>Ресемантизација фимионима божура</i> <i>и ѿионима божурове ѿоре у ѿесми „Гора Божурова“</i> <i>Душана Косћића</i>	191
Магда Г. Миликић, <i>Српска књижевност на Косову и Мейхохији</i> <i>у ѿериоду 1960–1970.</i>	207
Јелена З. Јонић, <i>Петар Коришки – реѿлика јеванђељских дела</i> <i>и снаја народној ѿдвижнишћива</i>	225
Данијела Д. Костадиновић, <i>Косовски моћиви у</i> <i>Јеванђељу по довитћивом Пеју Славка Јаневској</i>	237
Мирјана М. Бечејски, <i>Поезија Аце Шојова у ѿоеѿичком кључу</i> <i>Радомира Ивановића</i>	251
Јасмина П. Кнежевић, <i>Косовски књижевни мозаик академика</i> <i>Радомира В. Ивановића</i>	275
Ана М. Мумовић, Сена М. Михаиловић Милошевић, <i>Иво Андрић у ѿумачењу Радомира Ивановића</i> <i>(ѿрилој ѿумачењу Андрићеве мудроносне прозе)</i>	297
Урош З. Бурковић, <i>Тотал Балкан Бланке Чехове:</i> <i>облик, значај, ѿерсѿекћиве</i>	311
Марија М. Ненадић Журка, <i>Бомбардовање 1999. ѿодине</i> <i>у румунској ѿублицистћици</i>	319

*Мирјана М. БЕЧЕЈСКИ**

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

ПОЕЗИЈА АЦЕ ШОПОВА У ПОЕТИЧКОМ КЉУЧУ РАДОМИРА ИВАНОВИЋА**

Айсџиракџи: У истраживачком фокусу реферата налази се један сегмент научног рада професора (Филозофског факултета у Приштини, потом Филозофског факултета у Новом Саду) и академика (МАНУ и ЦАНУ) Радомира В. Ивановића посвећен проучавању македонистике, којој је овај модерни критичар поникао на Косову и Метохији дао немерљив допринос. Ивановићево интензивно критичарско интересовање за књижевно дело Аце Шопова трајало је пуне три деценије, о чему сведочи једна монографија и петнаестак више пута дорађиваних прилога које му је посветио у периоду 1975–2005. Циљ овога рада је да оствари увид у тематске и проблемске изборе, методолошки приступ, закључке и домете Ивановићевог тумачења поезије великог македонског песника.

Имајући у виду чињеницу да је научни скуп посвећен јединственом књижевном, научном и културном прагаоцу који је преминуо у новембру 2022. године, уводни део рада представља покушај да се скицира његов хуманистички портрет. Кроз општи поглед на широку књижевну и културну делатност и неке научне и етичке принципе, понуђена је условна подела на неколико истраживачких фаза, које се углавном поклапају са подручјима његових критичарских интересовања.

Кључне речи: Радомир В. Ивановић, македонистика, поезија, тумачење, Ацо Шопов, неосимболизам, глобални симболи, *џишиина*, *небиднина*.

1.

Неуморни научни посленик, професор и академик Радомир В. Ивановић (Смоница код Ђаковице, 1936 – Београд, 2022) дао је немерљив допринос развоју и афирмацији јужнословенске књижевности, науке и културе.

* Виши научни сарадник, becejskim@gmail.com

** Рад је настао у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација РС број 451-03-47/2023-01/200020 од 3. 2. 2023. године.

Према подацима које смо посредно добили од његовог библиографа Бранке Драгосавац, импозантна библиографија академика Ивановића броји преко 3200 јединица, од чега 32 монографије и 40 књига студија и огледа посвећених југословенским књижевностима, не рачунајући преведена и притом делимично измењена, као ни заједничка и прерађена/допуњена издања.¹ О епском замаху његовог писања сведочи, поред осталих, Миодраг Радовић у индикативно насловљеном уводном тексту књиге *Liber Amicorum*, објављене поводом Ивановићевог јубилеја 65 година живота и 40 година научног рада, „Радомир Ивановић – или радни наслов без краја...“: „Освајао је књиге да би их претакао неуморно у своје искуство“; књига је тако „постала основна јединица за његов израз“ (2001: 9). Сам Ивановић често је понављао своју мисао-водиљу: „Књижевност се храни читањем.“ Бескрајно радознао за духовне и књижевне покрете који су били тек у повоју, успевао је да увек буде широко информисан, модеран, а ипак романтични мислилац у неромантичном времену, космополита и Југословен и без Југославије.

Иако је у књижевности најпознатији као књижевни критичар, потом и као теоретичар и историчар књижевности – или „литературолог“, да се послужимо његовим речником – Ивановићева културна и научна делатност захвата још неколико широких подручја, што представља скицу за обликовање његовог хуманистичког портрета. Једно од тих подручја јесте одавање почаста заслужнима и беспоштедно залагање за „културу сећања“ на књижевне, уметничке, научне и људске великане: рад на организацији и реализацији научних скупова, обележавању јубилеја, на пројектима издавања изабраних и сабраних дела, на приређивању, изучавању и публиковању необјављених рукописа и архивске грађе, као и на њиховој промоцији. Искрено се дивећи туђем делу, што је сматрао једним од најплеменитијих осећања и највиших домета људског духа, и у чему је следио своје велике „учитеље енергије“ Његоша и Андрића, овај хуманиста је у свакој прилици настојао да своје дивљење преточи у речи и тако га приближи читаоцу, слушаоцу или гледаоцу.

Још једно плодно подручје у ком се оваплотила непресушна радна енергија професора Ивановића напајајући се тако и сама у искричавој размени, јесте разговор, било да се радило о малом броју њему интелектуално равних сабеседника, било о младим радозналим духовима. И управо ту, у несебичној посвећености образовању младих књижевнонаучних кадрова, у значењу суштинском, педагошком, много ширем него што то обухвата појам универзитетског образовања и формални однос према студентима, огледа се права величина овог Професора. Учио је књижевној етици колико и књижевној естетици, а научни скуп се настављао и након седница, уз шалу и смех; ваљало је увек имати припремљену бележницу, јер није се знало на ком ће месту и у којој прилици Професор изнети

1 Када буду публиковани сви његови текстови који су у штампи, можемо очекивати и књигу коначне библиографије овог јединственог књижевног прегаоца.

теорију романа или теорију песничке слике. Оним младим сабеседницима које је примао у свој радни и животни простор давао је савете у свако доба, не штедећи своје драгоцене време, радо делећи лична познанства, чак залажући и свој ауторитет, уверен у њихову посвећеност. Улагао је тако у будућност хранећи се енергијом и лепотом младости: то је била његова сатисфакција.

Будући да су животна и професионална биографија увек међусобно условљене, код Радомира Ивановића оне су биле судбински смештене на релацији Приштина – Подгорица – Нови Сад – Београд. За потребе проучавања, Ивановићев књижевни рад може се, условно речено, поделити у неколико фаза, којима углавном одговара и појачано занимање за одређена књижевнонаучна подручја. Прву фазу представљали би књижевни почети на родном Косову, на новоотвореном Филозофском факултету у Приштини (1960), где ће напредовати од асистента до ванредног професора и првог шефа Катедре за југословенску књижевност и српскохрватски језик (1970). У тзв. „приштинском кругу“ коме је припадао (уз Вука Филиповића, Владету Вуковића, Драгана Стојадиновића и др.), Ивановић се, запажа Радојица Таутовић, „истицао својом тежњом да критику ослони на чвршћу теорију књижевности, а не само на лелујаве импресије. Иста тежња се осећа и у његовом проучавању македонске литературе“ (2001: 70).

Своја критичарска интересовања Ивановић најпре усмерава ка књижевности Косова и Метохије на српском језику (студије о Р. Николићу, Л. Вучковићу, Р. Златановићу, Б. Милидраговићу, В. Вуковићу, Д. Стојадиновићу и др., као и Б. Нушићу, В. Илићу, М. Ракићу), потом књижевности реализма, као и ка писцима и критичарима са широког јужнословенског подручја (М. Ускоковићу, М. Лалићу итд.). Детаљнији преглед књига и студија објављених у тој првој фази његовог критичарског сазревања дао је Владета Вуковић у тексту „Рани радови академика Радомира Ивановића“ (2001: 51–64), не изостављајући ни његове заслуге као позоришног критичара. Међутим, са Вуковићем се не можемо сагласити око трајања ове фазе, која судећи према прегледу објављених радова и књига, по његовом мишљењу обухвата период 1960–1978.² Ми пак сматрамо да се она завршава 1971. године, када Ивановић ступа на четворогодишњу дужност саветника у Републичком секретаријату за образовање и науку СР Србије и сели се за Београд, с тим да су резултати рада из те прве фазе публиковани и касније.

Друга фаза Ивановићевог књижевног рада посвећена је македонистици. О највећим македонским књижевницима написао је прве монографије,

2 Милушин Ускоковић (1968), *Оiledи* (1969), *Мојћносћи речи: сћудје и оiledи* (1970), *Књижевно сћваралашћиво Косова на срћскохрватћском језику* (1971), *Искушења књижевне анализе: сћудје и оiledи* (1972), *Романи Михаила Лалића: монографја* (1974), *Критћички методи: оiledи и чланци* (1975), *Портретћи македонских ћисаца: оiledи и чланци* (1975), *Тумачења савременој романа: сћудје и оiledи* (1976), *Љејоћа ћисања: сћудје, оiledи и чланци* (1978).

у којима је сагледавао њихово дело у синхронијској и дијахронијској равни, примењујући у својим истраживањима савремене методолошке приступе и модерну књижевнотеоријску терминологију. Пишући о њему као о „најплоднијем нашем посленику у области науке о књижевности“, Мирослав Пантић истиче:

„Тематски распони Ивановићевих књижевних проучавања врло су пространи и за наше прилике необично размакнути. Широко и безмало опште су познате његове књиге у којима се истрајно и на начин апсолутно савремен, и по методу и по у њих уграђеном познавању ствари, бавио поетиком и поезијом македонских писаца, од Прличева и Рацина, до Конеског, Шопова и Јаневскога, као нико до сада код Срба, али и као мало ко код самих Македонаца. Никакво чудо није стога што су у Македонији све те књиге листом преведене“ (2001: 15).³

И други познаваоци Ивановићевог књижевног рада с правом су истicali његов „изузетан, импресиван и, рекло би се, недостижан“ (Саздов 2001: 35) допринос македонистици, почев од саопштења Блажа Конеског и Александра Спасова поводом његове кандидатуре за члана МАНУ (в. Конески–Спасов 2001: 13–14), преко цитираних судова Р. Таутовића, М. Радовића, Т. Саздова и других.⁴

Такође је немерљив значај Ивановићевих истраживачких напора усмерених ка књижевности његове постојбине Црне Горе: М. М. Поповићу, С. М. Љубиши, П. П. Његошу, Николи Првом Пертовићу Његошу, М. Лалићу, В. Десници, Р. Ратковићу, Д. Костићу и другима, којима је посвећивао једну или више монографија, те Пекићу и Кишу, о којима је написао по неколико значајних радова, приређујући притом и рукописе, организујући научне скупове, уређујући зборнике и пишући предговоре за изабрана дела ових писаца. Тематика и датуми објављивања књига, студија и огледа сведоче о његовом константном интересовању за наведене писце, с тим да је највећи број поменутих монографија објавио у последњој деценији 20. века – што се условно може именовати као трећа критичарска фаза Р. Ивановића – као и у другој деценији 21. века (дакле, у последњој деценији живота), враћајући се и по други или чак трећи пут у монографским студијама књижевним делима Лалића, Његоша и М. Миљанова. Ови подаци сведоче како о Ивановићевим „опседантним темама“, тако и о томе да је

3 Чак дванаест књига Радомира Ивановића преведено је на македонски језик (Јокић–Јововић 2006: 21–24; Драгосавац 2022: 204–205).

4 Његов допринос македонистици донекле је објашњив чињеницом да је Ивановић од 1976. године био запослен као ванредни професор на Филозофском факултету у Новом Саду (где је завршио и основне студије), а четири године касније изабран за редовног професора за предмете Српска књижевност XIX века и Македонска књижевност, које је предавао све до пензионисања 1. 10. 2003. године (в. Јокић–Јововић 2006: 7). Међутим, толика књижевнонаучна плодност може се приписати само јединствености његовог истраживачког духа и неисцрпној радној енергији.

он књижевност промишљао као „живи организам“ (Радовић 2001: 10) који се мења са сваким новим *чишћањем*, те је неопходно да свака генерација превреднује постојећи систем књижевности тумачећи велика књижевна дела сходно новим сазнањима (Вукотић 2001: 19). Па ипак, Ивановићеве књиге, иако не претендују на свеобухватност и коначност, нуде неке поделе, тумачења, аргументе и закључке који у науци о књижевности издржавају вишедеценијску пробу времена, како ћемо се уверити на примеру монографије о Шопову.

Ивановићево критичарско занимање за светску књижевност резултирало је књижевном тетралогичом коју је сâм метафорично именовао „Четири стране светске књижевности“ (2006–2011), што би представљало последњу, четврту фазу и уједно четврто велико подручје његових књижевних изучавања. Реч је о следећим монографијама: Митеме и поетеме *Томаса Мана* (2007), која представља *север, Анаџрами и кријивоџрами у романима Умберџа Ека* (2009), која симболички означава *зайад, Лавиринџи чаробној реализма Габријела Гарсије Маркеса* (2011), која представља *јужну страну и Снови и судбине у нараџивној џрози Михаила А. Шолохова* (2013), која носи симболику *исџока*.⁵ Као претходница, овим књигама равноправно би се могла придружити и Ивановићева монографија *Андрићева мудроносна џроза: знаџи живоџа и знаџи умеџностџи* (2006). Томе треба додати да се током свог књижевнонаучног рада Ивановић показао као доследан компаративист (познате су његове паралеле Мана с Гетеом, Андрића с Вуком, Његошем и Т. Маном, Лалића с Јаневским, Шопова с Миљковићем и Конеским итд.), те да је још далеке 1984. објавио књигу компаративних огледа и студија под насловом *Књижевне џаралеле*, посвећену југословенским писцима.

2.

Поред оних истраживачких тема које су одговарале на захтеве професије, у Ивановићевом критичарском опусу, видели смо, неупоредиво је чешћа усмереност на писце, књижевна дела и проблеме који су га истински опседали и којима се стално враћао. Њима би посвећивао најпре по неколико огледа, а потом – будући да та форма није задовољавала његов епски дух – и једну или више монографских студија, у зависности од „прилива знања“ и нових информација (нпр. М. Лалићу, П. П. Његошу, М. М. Поповићу, С. М. Љубиши, К. Рацину, Б. Конеском, А. Шопову, С. Јаневском, И. Андрићу итд.).

Једна од таквих његових „опседантних тема“, која ће бити у истраживачком фокусу овога рада, јесте певање и мишљење Аце Шопова.

5 О том његовом пројекту детаљније смо писали у реферату „Митеме и поетеме Томаса Мана у поетичком кључу Радомира Ивановића“, изложеном на научном скупу *Косово и Меџохија у контексџу балканских народа и држава* (Бечејски 2016: 173–182).

Овом, према вредновању еминентних критичара, а међу њима и самог Ивановића, највећем македонском лиричару 20. века, који је „укинуо доста књижевних конвенција у македонском моделу певања и мишљења“ (Ivanović 1986: 81; Ивановић 2005), посветио је у периоду 1975–2005. једну монографију и петнаестак више пута дорађиваних текстова. Интензитет његовог критичарског интересовања за поезију и поетику Шопова кулминирао је средином осамдесетих година 20. века, када је настала књига *Реч о речи: ѿоеѿика Аце Шопова* (1986), прва монографска специјалистичка студија о књижевном делу Аце Шопова, а трећа монографија овакве врсте посвећена македонистици из пера академика Ивановића.⁶

Монографија садржи пет аналитичко-синтетичких поглавља („Реч и смисао“, „Реч и значење“, „Рађање речи“, „Речи на раскршћу“, „Лепота речи“), поговор „Реч на крају“ и прилоге: „Био-библиографију Аце Шопова“, коју су зналачки саставиле Милева Милев и Љиљана Ристевска, као и „Белешку о писцу“ и „Регистар имена“, које је саставила Јелица Јововић (Ивановић). Пажљиви читалац најпре уочава усклађеност реторике наслова књиге и реторике наслова поглавља, што указује на изузетан значај *речи* у неосимболистичкој поезији Шопова, као и у критичарској перспективи самог Ивановића – чему је посвећен средишњи део монографије. С друге стране, то је тек наговештај Ивановићеве инвентивности и песничког дара у проналажењу метафоричних или перифрастичких наслова за своје књиге и текстове, углавном праћених јасно дефинисаним предметом истраживања у поднаслову. То мајсторство метафоризације и симболизације наслова, „чак, чаролије овог писца“ (Пантић 2001: 16–17) које ће довести до савршенства у касније објављеним књигама,⁷ може се назрети већ на примеру првог прилога који је посветио Шопову

6 Уз претходно објављене монографије *Поеѿика Косѿе Раѿина* (1979) и *Поеѿика Блажа Конеској* (1982), у време појављивања ова књига представљала је део јединственог пројекта – аналитичког триптихона посвећеног поетској вертикали у македонској књижевности 20. века, што и аутор подвлачи у „Речи на крају“ (Ivanović 1986: 123). Наредних година Ивановић ће тај пројекат проширити за још неколико монографија (в. Јокић–Јововић 2006: 9–24).

7 На пример, у следећим монографијама: *Ретѿорика човјечности: морфологија и семантика дјела Марка Миљанова Појовића* (1993), *Затѿочене ријечи: ѿоеѿика Душана Косѿића* (1994), *Писање као судбина: ѿоеѿика Михаила Лалића* (1994), *Дар и надахнуће: књижевна дјела Николе Првој Пејѿровића Њејоша* (1997), *Самѿици и казалице Сѿефана Миѿрова Љубише* (2000), *По сунчаном саѿу: ѿоеѿика и еѿѿеѿика Владана Деснице* (2001), *Машѿта и мудрост: ѿоеѿија и ѿоеѿика Блажа Конеској* (2004), *Андрићева мудроносна ѿроза: знаци живоѿта и знаци умејности* (2006), као и у наведеној тетралогији „Четири стране светске књижевности“. Једнако су маштовити и наслови Ивановићевих збирки студија и огледа: *Речи на раскршћу* (1987), *Од ријечи до ријечи* (1989), *Обнова ѿоеѿској ѿвора* (1995), *Факѿта и фѿѿуре* (1997), *Виђења и сновиђења* (1999), *Сродѿво ѿо избору* (1999), *Искусѿвени круѿови* (2002), *Времекази и књиѿокази* (2005), *Сѿварање и сазнање* (2006), *Књижевна криѿѿика као десетѿа муза* (2007), *Дарови и дуѿови* (2009), *Знамења ауѿѿенѿичности* (2011), *Амалѿам чуда и ѿѿруда* (2012), *Сунчаном сѿѿраном књижевности* (2013), *Зачарани круѿ: исѿѿорија, сѿварност, умејност* (2014), *Обнављање леѿѿе* (2016).

– кратког огледа „Откривање лепоте“ са поднасловима „Сизифовски чин креације“ и „Песник и симбол“ (1975: 21–32).

Текстови који представљају поглавља у монографији *Реч о речи* претходно су већ објављивани у истом, сличном, скраћеном или знатно другачијем (несавршенијем) облику, као што је то, на пример, случај са поменутиим текстом „Откривање лепоте“/ „Откривање на убавината“,⁸ или са текстовима објављиваним током 1986. године („Зборот и значењето“, „Поетиката на Ацо Шопов“, „Глобалниот симбол *небиднина* во поезијата на Ацо Шопов“, „Збор за зборот: врз поезијата на Ацо Шопов“, „Једноставни песник тишине – педесет година од прве објављене пјесме Аце Шопова“, „Поетски говор Аце Шопова“, „Реч и смисао у поезији Аце Шопова“),⁹ док су неки раније тек најављени или начети проблеми овде добили значајније место, детаљнију разраду и чвршћу аргументацију. Исто тако, у књизи *Реч о речи* налази се етимон неколико значајних тема које ће Ивановић продубити у будућим радовима о Шопову, међу њима и језгровите студије „Филозофија и психологија стварања Аце Шопова“ (публиковане у тематском зборнику МАНУ *Живойој и делото на Ацо Шопов*, 2005), где је коначно синтетизовао своје тумачење и вредновање овог јединственог патника, песника и мислиоца. Занимљиво је да у студији он ни у чему не одступа од главних ставова изложених две деценије раније у књизи *Реч о речи*, већ их, ослањајући се на савремена теоријска и естетичка истраживања чију терминологију усваја, пером искусног „литературолога“ продубљује, компарира, сажима, прецизније формулише и чини прегледнијим. На пример, један од најважнијих закључака – да су дубока поетска сазнања Аце Шопова равна филозофским и да су она најчешће обликована у виду парадокса (Ivanović 1986_a: 49), што Ивановић поткрепљује стиховима: „... – само ние ја сфаќаме смислата/ на сета таа бесмисленост“ („Како говорат глувонемите“ – Ivanović 1986_a: 63) или: „О ти што постојиш јер не постојиш“ („Раѓање на зборот“) – у студији он саопштава посредством декартовске, поетско обликоване мисли Владана Деснице, која би се могла исписати и као мото

8 Текст је публикован чак пет пута – три пута у српским и македонским листовима и часописима и два пута у књизи огледа и студија Р. Ивановића *Портиерџи македонских џисаца* (1975)/ *Портиерџи на македонски џисаџели* (1979); в. одељак „Извори“ на крају рада. Незадовољан оствареним, аутор га је оправдано прерадио, сажео цитате, неке делове одбацио, а неке мотиве, симболе и стихове дубље анализирао, тако да је само кључне идеје изложене у њему инкорпорирао у монографију. Нпр. идеју да песник попут Шопова, и када надрасе своје прве песничке покушаје, за њих остаје трајно везан (Ивановић 1975: 21); то ће Ивановића одвести до аналитичког проблема генерирања књижевног текста и поетске идеје у делу овог песника (в. текст „Поетски првенац Аце Шопова и проблем генерирања књижевног текста“, објављен у књизи *Македонске џоетске верџикале* – Ивановић 2003: 337–354, а првобитно на македонском језику у часопису *Дело* – Ивановић 1987_a: 511–532). Потом, идеју да „из тематике круга песама посвећеног загонетки лепоте, рађа се нови круг песама, уже и специфичније дефинисан. То је круг песама о *речи*“ и сл. (Ивановић 1975: 21–32).

9 В. одељак „Извори“ на крају рада.

Ивановићеве монографије: „Филозофи кад су уопће нешто, у ствари су само прерушени пјесници“ (према Ивановић 2005).

У тексту „Реч и смисао у поезији Аце Шопова“ (в. Ивановић 1987_г: 26–40), који под насловом „Реч и смисао“ преузима улогу уводног поглавља монографије *Реч о речи* (Ivanović 1986_а: 9–19), као и у поглављу „Лепота речи“ (Ivanović 1986_а: 93–118), аутор усмерава своју пажњу на филозофију и психологију стварања Шопова, односно на његова основна поетичка и естетичка опредељења. Ивановићу је најпре стало до тога да нагласи како је Шопов, премда филозоф по образовању, „суптилни лиричар по природи“, те креативни чин ставља изнад теоријских промишљања. Та су промишљања света, поезије и уметничког чина ипак драгоцене у конституисању његове поетике и филозофије стварања; тим пре што се и у њима могу уочити елементи кохерентног система мишљења (уп. Ивановић 2005). Иако сматра да 'поезија није ни етика ни филозофија', песник је уверен да су неке филозофске категорије 'утеловљене у естетском бићу песме' (Ivanović 1986_а: 11). Отуда Ивановићева полазна хипотеза – коју ће преиспитивати најпре у уводном тексту, где ће примат добити експлицитне изјаве песника, а потом и у аналитичким поглављима, сучељавајући с тим изјавама кључне ставове иманентне поетике – гласи:

„[...] постоји наглашен процес координације основних филозофских, естетичких и поетолошких премиса, с једне, и разноврсних креативних искустава, с друге стране, у Шоповљевом дискурсу и песничкој слици. Глобалну идеју у његовом систему мишљења свакако представља инситирање на органској повезаности егзистенције и уметности, односно уметности и других области духовних делатности. На средокраћу између симболистичког, малармеовског, онтолошког, концепта поезије, и неосимболистичког, боскеовског, егзистенцијалног концепта, Шопов је несумњиво ближи егзистенцијалном, с обзиром на то да он у први план истиче идеју о поетском говору као облику трагања за суштином егзистенције, бројним појавним и латентним законитостима у њој“ (Ivanović 1986_а: 9).

У тежњи да „допре до Шоповљеве *поетске идеје*“ (1986_а: 16), Ивановић открива песникове духовне и креативне преокупације, истичући његово песничко наслеђе, претке и истомишљенике. Насупрот меланхолији и песимистичкој визији света стоји песникова страсна и беспоговорна вера у смисао поезије, свест „да је у свету уметности заслужан да остане само онај који живи за њу а не од ње“ (Ivanović 1986_а: 31). У непрекидном и храбром настојању да дефинише немогуће – суштину поетског, при чему се служи и логичко-дискурзивним и ејдетским начином мишљења, Шопов се подједнако бави и егзистенцијом и есенцијом, што његову поезију и поетику чини аутентичном; он је свестан да му предмет стално измиче, али захваљујући моћи интуиције и имагинације успева да наслути и *сугерише* и онда кад не може да именује она људском сазнању

и искуству тешко доступна иманентна својства поезије, запажа Ивановић (1986_a: 10–12). Након примењене анализе, критичар ће потврдити да се у тој вери у моћ поезије да *сујерише*, а не да *именује* предмете одражава симболистичко, малармеовско наслеђе у поезији Аце Шопова (Ivanović 1986_a: 103).

Из симболистичког наслеђа песник усваја и валеријевску тезу о несавршености језика (јер би у супротном дошао крај и певању и мишљењу), као и став „да је језик примеренији поезији него анализи, јер је слика многозначна, а категоријално мишљење једнозначно“ (Ivanović 1986_a: 12). Сазнање да песма није само естетски доживљај, да је она 'и свест и савест у једној интегралној песничкој целини' свакако не потиче из поетике социјалистичког реализма коме песник припада својим првим збиркама,¹⁰ запажа даље Ивановић, већ је оно резултат много дубљег промишљања, у ком 'естетски критеријум постаје морални критеријум за песника', и у ком се укрштају бројне функције поезије, откривајући „Шоповљев малармеовски сан о 'апсолутној поезији'“ (1986_a: 14).¹¹

Уверењем о одговорности песника пред собом (својим талентом) и пред светом, што значи да је песма важнија од песника („Поезија је победа над песником“), Шопов се приближава поетици неосимболизма и Бранка Миљковића (Ivanović 1986_a: 12) – што ће критичар доказивати различитим аргументима како у монографији *Реч о речи*, тако и у другим радовима о поезији Шопова,¹² међу њима посебно у компаративном огледу о певању и мишљењу ових песника (Ивановић 1994: 13–14; Ивановић 1995: 20–22), о чему ће још бити речи.

Песничко наслеђе Аце Шопова Ивановић проучава разматрајући и његов однос према народној традицији. Премда је не само у македонском и јужнословенском, него и у ширем, европском контексту Шопов остао познат као „чист лиричар“ и борац за модеран књижевни израз (а у македонској поезији као један од његових утемељивача), он је сматрао да је стварање дијалектички, континуирани процес, те је и модерна македонска поезија поникла из народне песничке традиције. Свако аутентично књижевно дело окренуто је будућности, али оно у себи носи и „дубоке археолошке слојеве (звучења и значења), архајску етимологију која увелико доприноси модерности изражајних средстава“, односно књижевно наслеђе које се

10 „Песни“ (1944), *Пруја на младосија* (1947), у коауторству са С. Јаневским, *На ирамос* (1950), *Со наши раце* (1950).

11 Овај изузетно значајан цитат за разумевање поетике А. Шопова Ивановић је преузео из разговора Тодора Чаловског за емисију „Културен мозаик“ емитован на Радио Скопљу 1982, а публикован исте године и у часопису *Културен живој* (в. Чаловски 1982: 41–43).

12 Уп.: „Ипак, Шопов не тежи, попут француских симболиста, да се представи као 'чист лиричар' (мада он то јесте), који ствара 'чисту поезију' (мада то постиже најуспелијим песмама), јер су његове амбиције много више – да се као неразлучиви и неопходни део интегрише у све сфере материјалног и духовног света, како постојећег тако и света претпоставки“ (Ивановић 2005).

реинтерпретира у складу с новим сензибилитетом (Ivanović 1986_a: 17–18).¹³ У својим најуспелијим збиркама – критичари су углавном сагласни да су то: *Слеј се со њишинайџа* (1955), *Ветџројџ носи убаво време* (1957), *Небиднина* (1963), *Гледач во њејелџа* (1970) и *Песна на црнайџа жена* (1976) – Шопов је „на своју припадност 'колективном певању' указивао стога што је имао у виду оне прикривене, тајновите слојеве поетског израза, садржане пре свега у архаичној симболици, митопеизму и ониризму, потврђујући још једном усвојено песничко мишљење да је негде назад полазиште напред“ (Ivanović 1986_a: 19).¹⁴

Сучељавајући песникову експлицитну и имплицитну поетику, односно његова естетичка, поетичка и етичка опредељења, Ивановић у тексту „Реч и значење“¹⁵ истиче његово залагање „за полифункционалност поетског говора“ (насупротив идеји о естетизацији уметности), те закључује да ауторска поетика Аце Шопова саопштена у експлицитним изјавама стоји у потпуној сагласности са његовом поезијом (1986_a: 21). Он показује да се песничка опредељења сабирају и преламају у односу према *Речи*, која у његовој поетици добија универзални карактер не само као изражајно средство, већ и као „полисемни центар“: симбол, праелемент, архетип, метонимија светлости/ стварања света, песме, свеколике поезије – као феномен који сублимира „њено историјско и њено трансисторијско значење“ (1986_a: 15).

13 Уп.: „Тако се, ето, моје пјесничко стваралаштво постепено ослобађало директног утицаја народне пјесме, да би се, на крају, стопило с њом на једном вишем стваралачком нивоу“ (према Ivanović 1986_a: 18).

14 Проучавајући басмичну форму у поезији Аце Шопова, и сами смо се уверили у њену сугестивну моћ и указали на њено двојако порекло, што потврђује одрживост наведених Ивановићевих закључака.

1) Она је наслеђе великог симболистичког тока модерне поезије који је стварало *џамно њеснишџво* инсистирајући на звучној, сугестивној снази језика и асоцијативном треперењу речи уместо директног именовања. Звучни и ритмички елементи речи стварају „чаролију призивања“, тј. буде тајанствене силе језика и продиру до архаичних слојева душе сугеришући неки загонетни, неодређени смисао, што нас враћа прастаром сазнању о сродности поезије и магије, песника и бајца/ пророка, о којој је писао и Маларме (Фридрих 2003: 50–51, 144). У складу с тим уверењем, Пол Валери, инспирисан херметичним басмама и бројаницама, у које је уградио нов симболички и интелектуални потенцијал, објавио је збирку песама *Charmes* (*Бајалице*).

2) Друго извориште басмичних стихова Аце Шопова јесте архаични симболички систем народне традиције Јужних Словена, одакле се рађа и „зов“ матерње мелодије. Попут древних бајалица, песнички субјект Шопова осећа зов тајанствене силе (небеске или хтонске), најчешће манифестоване у виду архаичне, али препознатљиве матерње мелодије или немирне крви, да сведочи рађање речи, да слаже речи, да постане исцелитељ речима, па и да понесе проклетство изазвано магијом речи. Он силази у непрегледну таму како би продро до изворних слојева језика и са собом понео искру стваралачке *вајџре* – једног од најмоћнијих симбола (модерног) песништства и, не случајно – најмоћнијег елемента у симболичком свету бајања.

Рад „Тамно певање и басмичка симболика Аце Шопова у збирци *Небиднина*“ биће објављен у тематском блоку часописа *МАНУскрипџи* у част стогодишњице рођења песника (МАНУ, 2023).

15 Текст је публикован под насловом „Зборот и значењето“ у књизи Аце Шопова *Избор од њоезијџа* (Ивановић 1987_a: 199–220).

Или, како ће то Ивановић језгровито формулисати у поменутој студији: „Шопов је изједначио глобалне симболе Реч и Универзум“, „уверен да сва суштина нашега бића пребива у Језику“ (2005). Песник то уверење саопштава стиховима: „А светот не е поголем од збор/ што од секаде мочно се огласува“ песме „Те спомнам ли“, као и у следећем одломку разговора „Песник треба да пробуди речи“, који Ивановић с правом сматра централним местом његове (неосимболистичке) поетике:

„Песник је у песни као у леденој пећини, као у непрегледној шуми где место дрвећа леже огромне, разбацане и скамењене речи. Он је тај који треба да их спаси смрти, да их пробуди из скамењеног сна, да оживи шуму, како би дрвеће почело да хода.

Често он то успева, а можда још чешће стоји у њој, у тој шуми, збуњен и беспомоћан, узалуд позивајући да му притекне у очају ранија песничка искуства. Узалуд, јер је свака песма једно посебно откриће, једно посебно песничко сазнање које се не да поновити ако је већ једном докучено.

И тако из песме у песму. Тек што се један круг затворио, нови треба отворити. И увек једно исто проклето питање: како?“ (Шопов 1969: 349)

Будући да је Шопов тежио сталном обнављању поетског говора јер је поезију схватао као „живи организам“ који је подложен динамичким променама, то је разумљиво да су његова естетичка опредељења временом еволуирала, истиче Ивановић. Он сматра да је задатак тумача који се систематично баве његовом поезијом да прате развој естетичких и поетичких опредељења писца од првих пропламсаја одређене идеје до њеног коначног уобличења и промена приоритета глобалних идеја – како у облику песничке слике, тако и у виду експлицитних ауторских коментара (Ivanović 1986_a: 16–21). Овај критичарски поступак, који код њега прераста у методолошки разрађено начело, Ивановић је доследно примењивао и код других књижевника чијим се делом студиозно бавио.¹⁶

Како је Шопов имао веома суптилно развијену критичку свест – способност да уочи и прецизно дефинише суштинске и веома сложене поетичке проблеме – у аутопоетичким коментарима он је искрено и доста прецизно говорио и о својој поезији, а многи критичари, међу којима и врсни тумачи његове поезије, прихватили су песничково понекад сувише поједностављено објашњење без резерве, примећује Ивановић. Тако је, на пример, с ауторским коментаром да у његовој поезији нема изразитих прелома и да је његова поетска природа, упркос песничким преображајима, остала иста – коментаром који кореспондира са стиховима „дека сè е исто“ („Тука ме

16 У библиографији Р. Ивановића све су чешћи наслови студија и огледа попут „Генерирање књижевног текста и поетске идеје у делу...“. Када је реч о тумачењу поезије Аце Шопова, већ смо поменули оглед „Поетскиот првенец на Ацо Шопов и проблемот на генерирање на литературниот текст“ (Ивановић 1987_b: 511–532; Ивановић 2003: 337–354).

доведе моето провидение“).¹⁷ Јер потешкоће да се дефинише „поетска природа“ нису толико очигледне „са становишта филозофије литературе, која се бави промишљањем литературе у најширим оквирима“, дакле, у сфери филозофских уопштавања – што би значило да код остаје исти, а да се елементи текста мењају, закључује Ивановић преводећи овај став на језик теорије Јурија Лотмана и Бориса Гаспарова (в. текст „Реторика невербалног“)¹⁸ – али су очигледне у ужим оквирима теорије поезије, где текстолошка анализа показује јасне разлике између поетског говора (примене одабраних стваралачких поступака) прве и остале три фазе стваралаштва Аце Шопова (Ivanović 1986_a: 24–30).

Уз напомену да је свака подела условна јер се не сме запоставити песничкова интегрална визија света, доследност његовог певања и мишљења, Ивановић дели песнички опус Аце Шопова у четири фазе, примењујући притом хронолошки и стилско-тематски принцип:

1. фазу социјалног реализма (1937–1950), којој припадају почетничке песме, изгубљена збирка *Анови* (1941), као и објављене збирке: *Песни* (1944), *Пруџа на младосџа* (1947) – у коауторству са С. Јаневским, *На ѓрамос* (1950), *Со наши раџе* (1950);
2. фазу социјалистичког естетизма (1951–1963), којој припадају збирке: *Сџихови за макаџа и радосџа* (1952), *Слеј се со џиџинаџа* (1955), *Вейроџ носи убаво време* (1957) и *Небиднина* (1963);
3. фазу естетског плурализма (1970–1976), којој припадају збирке: *Гледач во џеџелџа* (1970) и *Песна на црнаџа жена* (1976);
4. фазу непосредног ангажмана и комуникације с читаоцем: *Јус-уни-верзум* (1968) и *Дрво на ридоџ* (1980) – Ivanović 1986_a: 27.

Иако је потоња критика углавном прихватала ову периодизацију, чињеница да су најбоље и најчешће тумачене збирке *Небиднина* и *Гледач во џеџелџа* издвајане као неосимболистичке, указује и на могућност другачијих подела.

Шопов је песник и мислилац који је дубоко свестан вредности и слабијих места своје поезије, свог постепеног песничког развоја, као и својих корена у песничкој традицији. Говорећи, на пример, о својим песничким почецима, он има у виду и сферу оствареног и сферу неоствареног („магму тек доцније успело транспоноване поетске материје“) – *дабиднине* и *небиднине*, истиче Ивановић, и износи једно веома значајно запажање:

17 Уп. „Ацо Шопов ја свака својата мена и својата поетска еволуџија како непрестајно навраќање на Истога“ (Старделов 1970: 47).

18 Своје методолошке ослонце Ивановић експлицитно истиче и на другим местима у монографији:

„Да илуструјемо Шоповљев интегративни принцип представљања стварности и уметности, послужићемо се достигнућима семиотике или семиологије. [...] ‘Социолошки низ’ је доминантан у првој фази, ‘психолошки’ у другој и четвртој, а ‘онтолошки низ’ у трећој стваралачкој фази. Они се међусобно преплићу, нарочито у три последње фазе, тако да се о доминацији може само условно говорити“ (Ivanović 1986_a: 21).

да је „песник више, даље и дубље загладан у оно што није него у оно што јесте остварено“ и да „Шопов у њима налази не само почетне пропламсаје сопствене поетске природе него и један, њима видно обележен профетски чин, јер су оне наговестиле да се иза свих текстуалних и контекстуалних звучења и значења крију далеко веће и моћније стваралачке снаге“ (Ivanović 1986_a: 29). Певање је, дакле, профетски чин: *ојевати* код Шопова добија значење *јрорицајти*, као код древних врачева (в. песме „Го барам својот глас“, „Грозомор“, „Златен круг на времето“, „Гледач во пепелта“), закључује критичар (1986_a: 63). Управо ће такав перифрастички наслов он дати студији у којој истражује поетски алегоризам и трансформацију симбола у циклусу „Молитви на моето тело“: „Поет и профет Ацо Шопов“/ „Поетот и пророкот Ацо Шопов“ (Ивановиќ 2004: 18–20).

Ивановић је о Шопову као критичару и антологичару сопствене поезије имао веома високо мишљење, јер је песник правећи изборе увек имао у виду и намену избора и чињеницу да је сваки избор вреднујући чин. Међутим, за песника се не може рећи да је имао високо мишљење о тадашњој (социјално ангажованој) књижевној критици, којој је замерао ванлитерарне критеријуме и „општеважеће формуле“ у вредновању књижевних дела, тачније да се више бави политиком него литературом (Ivanović 1986_a: 35). Шопов је сматрао како је песник најбољи антологичар сопствене поезије, будући да је свестан онога што га је стваралачки и у животу преокупирао. То значи да се „песник идентификује с песмом“, а *реч* са универзумом, при чему он некад *реч* посматра као ћелију из које се рађа читав организам песме – реч-речник, а понекад пак читав речник сажима у једну реч, као у насловима својих збирки (Ivanović 1986_a: 37). О томе је и сâм песник говорио.¹⁹

У поглављу „Рађање речи“, насловљеном према истоименој песми којом почиње збирка *Небиднина*, Ивановић се усмерава на Шоповљев однос према песничком језику: „И као филозоф и као песник, Ацо Шопов је схватио поетски говор као непрекидан процес сажимања знакова и значења“, јер „само сажетошћу се може досећи до оне *виртуелне дубине* речи и мисли, до духовног етимона“ (Ivanović 1986_a: 42, 43). У том стваралачком принципу, који поетском говору омогућава ослобађање латентне енергије речи, критичар види његову поетичку сродност с Бранком Миљковићем, али га по снази језичке интуиције којом је „продро у регионе будућег говора“ упоређује са још једним српским песником, који је више него ико ронио у дубине архајских слојева језика – са Ђорђем Марковићем Кодером (Ivanović 1986_a: 43). Према је ову паралелу Ивановић поменуо назглед успутно и није је поткрепио примерима, у њену проницљивост уверили смо се проучавајући басмичку симболику у поезији Аце Шопова.

19 „Последнине години, поточно од *Небиднина* па наваму, сè повеќе ме привлекува проблемот на зборот сфатен како универзален поим кој ги содржи во себе и сите други поими: земјата, љубовта, татковината“ (према Чаловски 1982: 41–43).

Ивановић је такође дубоко у праву када у Шопову не види радикалног језичког експериментатора, већ борца за модеран песнички израз:

„Шопов је разуђивао изражајне могућности македонског језика, али се то разуђивање не огледа толико у равни нормативне поетске граматике колико у сфери инвентивног богаћења представа и појмова, дакле на вишем нивоу поетског говора.

Шопов је као ретко ко у македонској поезији овладао умећем да преко чулних представа (визуелних, акустичких, тактилних, густативних и синестетичких песничких слика) доспе до оног скривеног смисла егзистенције, до кога се не долази ни лако, ни брзо. Једначина Шоповљеве загонетке лежи у вишестраној двострукости, на којој је свесно инсистирао: у привидној једноставности представљеног света (а) и сложености асоцијација њима иницираних (б). Снага његове поетске имагинације лежи у његовој ликовној имагинацији, као почетној фази радијације поетског говора“ (Ivanović 1986_a: 44).

Ово изванредно запажање критичар илуструје стиховима из песме „Раѓање на зборот“/ „Раѓање речи“ – једне од најбољих, а упркос њеној херметичности (или управо због ње) и најчешће тумачених песама у будућој критици поезије Аце Шопова²⁰ – где је песник избегао дескрипцију, идентификовао се са самим процесом и у њега уградио срж сопствене мисли и слике: „Глужд на глужд/ камен врз камен“.²¹ Запажање да Шопов у својим песничким сликама, појмовима и метафорама „користи искуство ликовне уметности“, да визуелним представама на основу *йосџојећеи* конструише *нейосџојећи* свет – јер слика одводи до првобитних представа о свету, представа ван граница људског искуства – критичар ће заокружити високим вредносним судом: „мајстор и *визуелне* и *менџалне*, као и *синесџеиџичке* песничке слике. У томе он показује потпуно осећање мере“ (Ivanović 1986_a: 85).

Ивановић тумачи песму „Раѓање на зборот“ као покушај лирског субјекта да продре „до исконске наивности речи“, до „прапочетка свих збивања“, трагање за истинском речју, речју есенцијом – од пренаталног стања и процеса које песник, тај „вечни трагалац и патник“, „субјект и објект збивања“, само интуитивно наслућује, преко прочишћавања речи у пламену, до њиховог рађања/ умирања. Најзначајнији закључци које изводи јесу следећи: „Оно специфично поетско *неџџо* више се налази у самом *џрајању* него у налажењу, односно више је у *џроцесу сџиварања* него у *џроцесу осџваренои*“; „Почетак филогенетског и онтогенетског

20 О томе сведоче бројни критички прилози који су пописани, а неки и постављени на веб-страници *Лирски дом Аце Шойова*.

21 Отуда и не чуди што је поезија Аце Шопова инспирисала многе ликовне уметнике. Песма „Раѓање речи“, на пример, подстакла је Илију Пенушлијског да наслика истоимену слику. Све те слике такође се могу видети на *Лирском дому Аце Шойова* захваљујући великој посвећености песникове кћери Јасмине Шопове.

развоја морао је, према песниковој претпоставци, бити у *тишини*“ (Ivanović 1986_a: 45–46). Иако не подржава мишљење да је поезија Аце Шопова блиска мистицизму и идеализму, Ивановић сматра да она садржи мистичка искуства без којих се не би могла протумачити збирка *Небиднина*. Њен лирски субјект жели да допре „у пределе до којих још људска мисао није доспела. То су они предели који нису загађени речима као тумачима, тако да се *тишина* може узети као симбол њихове исконске чистоте“ (Ivanović 1986_a: 49). Анализирајући лирску минијатуру „Во тишина“ из збирке *Слеј се со тишината* (1955) и пратећи развој и надоградњу овог симбола од раних револуционарних збирки до *Небиднине*, где се овај симбол трансформише, Ивановић закључује да је *тишина* једна од глобалних поетских идеја Аце Шопова, специфичан хронотоп, засебан, бесконачни *свећ* који указује на његову везу са (нео)симболистичком поетиком, те „да је *тишина* претходила оном доцнијем, глобалном симболу – *небиднини*“ (Ivanović 1986_a: 55).

Промишљање овог симбола критичар продубљује у засебним радовима: „Јесноставни песник тишине – педесет година од прве објављене пјесме Аце Шопова (Ивановић 1986_b) и „Тишина као извор латантне енергије поетског говора: реторика тишине у делу Аце Шопова и Бранка Миљковића“ (1995: 20–22), те указује на основно начело у коме се укрштају поетике ових песника: „Оно што је речено мање је важно од онога што је наговештено или прећутано. [...], јер оно што је речено само је мали, свакако и безначајнији део онога што је прећутано“ (1995: 20).²²

Да између *речи* и *тишине* постоји скривена сродност и да циклус „Молитви на моето тело“ одражава онај космички доживљај света у чијем средишту стоји *реч*, Ивановић показује минуциозном анализом песама „Осма молитва на моето тело или кој ќе ја смисли таа љубов“ и „Раѓање на зборот“, у којој види „врхунац Шоповљеве моћи транспозиције ове тематике“, „кључ за одгонетање целокупног поетског опуса Аце Шопова“ и уводну песму његове најуспелије збирке, док првих седам стихова означава као „стиховану неосимболистичку поетику“ (Ivanović 1986_a: 52–53). Сâм Шопов говорио је о тренуцима када имагинарне силе обузму човека снажније од стварних доживљаја, а један од тих сусрета, сматра Ивановић, јесте „песников напор да пронађе ону свеобухватну и свеказујућу реч у којој би била сажета сва знања и значења природе и човека“ (1986_a: 54).

Дакле, у односу према *речи* и језику Шопов је истомишљеник Б. Миљковића и А. Боскеа, који у дубинама непостојања виде извор постојања (*речи*), „тако да се непостојање може узети као 'негатив' речи“; „У *речи* песник осећа магијску силу праискона“, што Ивановић показује анализирајући песму „Молитва за еден обичен но уште непронајден збор“, за коју налази да је „његов најдаљи могући поход у архајске слојеве свести“ (Ivanović 1986_a: 56)

22 У раду „Поезија као онтолошко искуство (Певање и мишљење Бранка Миљковића и Аца Шопова)“ Марија Јефтимијевић Михајловић потврђује и наставља ова истраживања у контексту Хајдегерове филозофије (2006: 3–79).

јер у њој открива елементе шаманизма. Тумачећи даље симболику *вајџре* у овој поезији као саме суштине *речи*, интуитивног сазнања (одвајања светлости од таме), прочишћења, ослобађање магијске моћи речи и сл., критичар долази до закључка који ће у наредним деценијама потврђивати тумачи поезије Аце Шопова: „У склопу целокупне Шоповљеве филозофије стварања запажа се законитост да се средишне поетске идеје, симболи и метафоре међусобно тумаче и допуњавају не само на ступњу лако доказивих очигледности, него и на оном вишем ступњу, на коме се могу довести у везу савремена тумачења са митолошким“ (Ivanović 1986_a: 58).

Како би што боље илустровао сродност поетика Бранка Миљковића и Аце Шопова, четврто поглавље своје књиге *Реч о речи* Ивановић насловљава као „Речи на раскршћу“, што је парафраза Миљковићевог промишљања да модерна метафора има задатак да изрази неизрециво (у есеју „Ствари када су саме“): „Метафора је као раскршће. Она води на све стране“ (према Ivanović 1986_a: 85).

Ослањајући се и на познате теоретичаре који су оно поетско *нешито* што чини његову суштину, она загонетна места у књижевности која се могу различито тумачити, именовали „местима неодређености“ (Роман Ингарден) и „отвореним делом“ (Умберто Еко), Ивановић говори о „*речима на раскршћу*“ у поезији Аце Шопова. Ова метафора означава „несводљивост свих постојећих и латентних значења поетског говора у схеме аналитичких дефиниција“, што значи да њихово тумачење зависи од читалачког сензибилитета и способности/ инвентивности аналитичара (Ivanović 1986_a: 68–69).

Највећи број антологијских песама Аце Шопова које садрже „речи на раскршћу“ налази се у збиркама *Небиднина* и *Гледач во ѿејелџа*, с правом сматра Ивановић, јер је у њима песник настојао „да оплоди језгро песме, да у њему центрира, као најдубљу поруку, човекову 'исконску драму', како сам каже у антологијској песми 'Гледач во пепелта'“ (1986_a: 69–70). Усмеравајући своју аналитичку пажњу ка глобалном симболу *небиднина*, који служи као „комполитни појам“, односно „синтетички симбол“, али не запостављајући ни остале такве симболе (*реч, ѿишина, вајџра, вода, жена, ѿејео, крв, дрво, црно сунце* итд.), критичар закључује да се његова семантика временом богадила не само откривањем нових значења скривене песникове поруке него и разноврсним надахнутим интерпретацијама и доживљајима рецепијената, па и самог песника.²³ Тај појам заиста као да израња из дубина архаичног и колективно несвесног, дајући невероватну снагу његовом тамном певању

23 Ово је један од најчешће и најбоље тумачених појмова у песничком делу Аце Шопова, укључујући и ауторске изјаве. Нпр: „Небиднината е небиднина и, ми се чини, непреводлива“ (Џоров 1976: 7–8); „Небиднината јас ја сфаќам како остварување низ неоствареност“ (Шопов 1979: 141–144). „Таа како да е растопена во секој збор, во секоја слика, во целосноста на мисловната и емоционалната структура на секоја негова песна“ (Старделов 1977). „Небиднина е исчекор во јазикот, узлет што иззира од внатрешната магиска способност на поезијата да го именува неименуваното“ (Прокопиев 1996: 215). Види и: Старделов 1964: 602; Nanevski 1970; Константиновић 1977: 109–114 итд.

и постајући свеобухватна метафора са јужнословенским призвуком за многа запрета значења (трагедије) људског постојања и песничке вокације – *нова реч* у речнику македонског језика (в. Шопова 2021).

Замерајући дотадашњој критици што је премало пажње поклањала филозофској, а превише егзистенцијалној димензији симбола *небиднина*, Ивановић сматра да „пут ка одгонетању небиднине води путем разрешавања односа *небиднине* и *дабиднине*“ (антинома који је предложио Г. Старделов – Ivanović 1986_a: 74). Ако је дабиднина позитив, онда је небиднина негатив, ако је дабиднина овоземаљско, егзистенцијално, онда је небиднина метафизичко; прва припада садшњости и прошлости, друга будућности и свевремености. Укључујући у своју анализу, осим „Небиднине“, и друге антологијске песме Шопова, глобалне симболе и кључне речи (*време/ невреме, језеро, вода, њушовање, дрво* итд.) у чијем контексту *небиднина* остварује своје значење, он долази до закључка да је то „најзначајније ’симболичко чвориште’ у поезији овог песника, будући да се у њој укрштају различити контексти“ и да у истоименој песми „песник у великој мери дефинише неке од својих премиса филозофије егзистенције и филозофије стварања, ослањајући се том приликом и на моћ интеррогативног модела поетског говора“; имајући у виду чињеницу да се суштина одговора крије у питању, Шопов „средишне делове песме модулира као упитне облике“ (1986_a: 78–79). Као стваралац и мислилац изузетне концентрације, који увек промишља целину (а исто очекује и од свог читаоца), он на питање отворено у једној песми одговор даје у другој. На пример, на питање постављено у „Небиднини“ – „Кој тоа невидлив во мене седи/ и пали таен оган?“ – одговор је дат у песми „Тежачка од онаа страна на животот“ (Ivanović 1986_a: 83).²⁴

Али чини се да нико као Ивановић није проникао у песничково „испињање на врх бола“ и силазак у ад сазнања – његову прометејску патњу и поезију која се из ње рађа:

„У збиркама *Небиднина* (1963) и *Гледач во њејелџа* (1970) саопштена је историја песничковог бола. Вредност песама посвећених овој теми не лежи у опису *историје* него у снази *бола*, у оној имажинарној жижи у којој речи добијају самостални сјај и лепоту, било да говоре о индивидуалним, било о општим осећањима (Ivanović 1986_a: 72).

Ово запажање он ће илустровати цитатом Т. С. Елиота: „Што је умјетник савршенији то ће у њему бити радикалније раздвојени човјек који пати од духа који ствара, те закључити да поезија Шопова „показује свој стоицизам и свој витализам, који је изниклао из најдубљих сазнања и патњи, из крајње резигнације“ (1986: 80, 89).

24 Питање које је одабрао Ивановић како би илустровао наведене ставове уједно је и кључно за дефинисање идентитета лирског субјекта у збирци *Небиднина*, па и у поезији Аце Шопова. Одговор на то питање крије се у циклусу „Молитви на моето тело“.

Упоређујући необјављене рукописе и варијанте у рукописној заоставштини Аце Шопова из Архива МАНУ, Ивановић закључује да он пре припада оној групи песника који мучно стварају и обликују сваки стих него онима који у тренутку надахнућа „откривају“ целу песму. Тако је и са симболом *небиднина*, чија се основна значења могу разумети „само ако га схватимо као трајан *йпроцес* поетске логомахије“ у смислу који је овој особености поетског говора дао Пол Валери, и који се незауостављиво наставља и након обликовања песме, у читалачком доживљају. Он има своју „предисторију“ у симболима *йишина*, *нейојтоене*, *йразнина*, показује критичар након детаљне анализе неколико Шоповљевих песама из различитих периода. Дакле, његове „речи на раскршћу“ нису настајале спонтано, већ представљају резултат дугог трагања за речима са симултаним значењем и промишљања законитости егзистенције и стваралаштва (Ivanović 1986_a: 60–83).

Претпоследње поглавље у монографији *Реч о речи*, „Лепота речи“, продубљује проблем који је Ивановић начео још у свом првом критичком тексту посвећеном поезији Аце Шопова (в. Ивановић 1975: 21–32) – песничко схватање лепоте. Премда се није теоријски бавио ниједном од главних естетичких категорија, па ни категоријом лепоте, Шопов је та промишљања уграђивао у своју поезију и о њима говорио у експлицитним изјавама. Лепота – иманентни састојак уметничког дела и свеколике поезије, представља вечити изазов, али даје и трагичан тон песничковој стваралачкој авантури. У том контексту ваља тумачити херметични стих песме „Рађање речи“: „О ти што постојиш јер не постојиш“; „И песник и песма су у служби лепоте [...], у лепоти се крије смисао и сврха поезије“, запажа Ивановић читајући његов аутопоетички коментар уз песму „Грозомор“ (1986_a: 94–95).

Он истиче да се песник у процесу настајања песме јавља у двострукој улози – као демијург и „спознавајући субјект“; лирски субјект такође се јавља у улози спознавајућег субјекта, при чему долази до идентификације песника и лирског јунака. Важно је разлучити у којим се песмама његова личност интериоризира, а у којима екстериоризира. Први процес повезан је са предразумевањем, што критичара наводи на закључак да у песмама посвећеним лепоти, као и у онима посвећеним *речи* и *шелу* има шаманске трансценденције, где су, као и у модерној поезији, изједначене духовне и природне силе (с том разликом што песник не зависи од божанске моћи инспирације него активира сопствене креативне потенцијале које проналази у архајским слојевима магијске реалности – Ivanović 1986_a: 96–97). Као и код осталих неосимболистичких песника, без познавања митске симболике није могуће разумети ни добар део Шоповљеве поезије, и то онај најзначајнији, у којој се спајају архетипска и уметничка имагинација, истиче Ивановић (1986_a: 97). Као пример он наводи песму „Утеха“ из збирке *Вейројл носи убаво време* (1957), где се појављује и симболика *дрвешта* – једна од најфреквентнијих речи у његовој поезији; човек-симбол прераста у дрво-симбол, а лепота и мудрост у овом симболу постају синоними (Ivanović 1986_a: 108–110). То ће се наставити и у његовој збирци *Дрво на ридојл* (1980), која одаје песничково

опредељење за виталистички и оптимистички принцип живота, као и његов космополитизам: „Татковината е светот во миниатура, а светот една поширока татковина“ (в. Ivanović 1986_a: 114, 116–117).

Као репрезентативне за одабрану тему, Ивановић анализира две песме из збирке *Слеј се со шишинаџа* – „Ах таа убавина“, у којој је „доминантан екстатичан доживљај лепоте као ирационалног порива“, и „Убавина“, посвећена сликару Лазару Личеноском у којој се „показује органска испреплетаност спиритуалног и чулног, изазваног истим, екстатичним стањем лирског субјекта“ (Ivanović 1986_a: 97); она представља „визуализовану драмску ситуацију, остварену тако да покажује песникову богату пиктуралну имагинацију“, али и „сажет орфички мит“, у ком је однос лепоте и ствараоца представљен као ’чудна игра’ и ’чудно компонирање’ (Ivanović 1986_a: 102). Критичар се још једном враћа стиху „тоа диво во крвта завивање“ из прве поменуте песме, који је издвојио као кључан за њено разумевање још у огледу „Откривање лепоте“ (1975: 21–32), те продубљује његову анализу тумачењем симболике и метафорике *крви* у стваралаштву Шопова. Као симбол нагонске и стваралачке, осећајне природе човекове, *крв* води ка дубљем сазнању и самопознању лирског субјекта, несвесном које се показује, према речима Н. Хартмана, као „виша свест“. „Симболика и метафорика *крви* у свим песмама увелико је надмашила познате границе значења“, јер се Шопов ослања на песничку инвенцију као облик вишег сазнања (сâm песник тумачи стих „дивљи ујед у крви“ из песме „Грозомор“ као ’симболичко-метафоричку представу о моћи и немоћи речи’), запажа Ивановић (1986_a: 99–100).

Поезија/ лепота за Шопова је „вечно живи облик човековог постојања“ и „спас од пропасти света“ (Ivanović 1986_a: 103). У овоме и још у много чему Ивановић види поклоника Андрићеве поетике: у ставу да је лепота спој реалног и иреалног, у тежњи ка ’сложеној једноставности’, као и ка језичкој јасности и прецизности, у густини симболике и метафорике захваљујући којој постиже модерност и велики део својих значења чува за будућег читаоца; у уверењу да се уметник мора бавити само суштинама (које није лако издвојити из хаоса свакодневних актуелности) и да „песник ствара из дубоке интимне потребе, те стога свака његова реч мора носити траг непатворене искрености. У томе је њена лепота“ (Ivanović 1986_a: 103–105). У прилог својим тезама он анализира још неколико песама, истичући манифестни стих: „да се нурнам са таа песна и да ишчезнем во убавините“, те закључује да у певању и мишљењу Шопова лепота представља мисаони и креативни стожер – једну од његових глобалних естетичких идеја (1986_a: 107–108).

У Ивановићевим књигама мотиви, циљеви и важне методолошке смернице обично се налазе у напоменама на крају или на почетку, што значи да је и сâм желео да пажљивом читаоцу што јасније представи сопствени поетички кључ. Следећи реторику наслова, у монографији о поетици Аце Шопова такав завршни одељак добио је наслов „Реч на крају“ (Ivanović 1986_a: 119–124):

„Прихваќајући мисао [Слободана Мицковиќа] да је њојска идеја 'сублимајќи на нејзините смислови,' ми смо настојали у овој монографији да укажемо на неке од глобалних идеја времена коме њесник припада и које су ошелојворене у његовом њојском ојусу, а њојом и неке од специфично Шпојовљевих њојских идеја, које његово дело чине значајним и њојновљивим. [...] За наш рад пресјављала је срећну околност чињеница што су се у истој личности сретли стваралац и мислилац, њумач њоезије ојојите, ња и сојсјивене њоезије. Разматрајући њесникову филозофију и њсихолоџију стварања, ми смо њејрекидно имали у виду њитејралност његових ејзисјенцијалних, филозофских, ејстетичких, њоејолошких и њојских ојредељења, ојједињених у кохерентан сисјем мишљења“ (Ivanović 1986_a: 120–121).

Ту аутор, наравно, мисли на елементе отвореног система, а не на крути филозофски/теоријски систем, што подвлачи и у другим радовима о поезији овог песника (2005). Имајући у виду „отвореност дела“ и за друге и другаџие интерпретације, из већ тада обимне критике о поезији Аџе Шопова он издваја два текста – један из пера критичара и естетичара, а други из пера песника и критичара, сматрајући их узоритим међу „синтетичким“ прилозима: „Поетското искуство на Аџо Шопов“ Георги Старделова, по свој прилици најбољег познаваоџа овог песничког опуса, као и „Поезијата на Аџо Шопов“ Ефтима Клетникова (1986_a: 122–123).

Вредновање поезије Аџе Шопова које Ивановиќ даје у књизи *Реч о речи* углавном је прихваћено међу њеним критичарима: прву групу чине репрезентативне збирке *Небиднина*, *Гледач во њејелџа* и *Песна на црната жена*, другу збирке *Слеј се со џишината*, *Вејројој носи убаво време*, *Дрво на ридојој* и *Сџихови за макаџа* и *радосџа*, а трећу групу његове почетничке и соџ-реалистичке песме и збирке (1986_a: 92). У оџени појединачних песама понекад постоје несагласности и у критици,²⁵ и код самог песника.²⁶

Високе критичке домете Ивановиќевог тумачења Шоповљевог стваралаштва потврдила је потоња критика – како на нивоу парцијалних проблема, анализа појединачних песама, симбола и тематских кругова, тако и у равни синтетичких уопштавања и компаративних увида у песникове

25 На пример, у огледу „Откривање лепоте“ (1975: 21–32) Ивановиќ истиче песму „Песната и годините“ као веома успелу, док насупротив њој ставља „неспелу“ песму „Старо купувам“; у књизи *Реч о речи* наведено вредновање не спомиње. Са наведеним судом се не можемо сагласити јер песма „Старо купувам“, упркос својој наративности, на поетски успео начин обрађује један древни мотив о дивном, али никад досегнутом циганском сну, носећи дубоку хуманистичку поруку. Шопов као да је написао поетску претходницу чувене композиције „Gipsy Song“ Влатка Стефановског за култни филм Столета Попова *Gipsy Magic* (1997) са Микијем Манојловиќем у главној улози. Тужна бајка са македонских простора привлачила је и окупљала све саме врхунске уметнике. Сâм Шопов укључио је песму „Старо купувам“ (у ревидираном облику) у свој тестаментарни избор *Лузна*.

26 Видети његов тестаментарни избор *Лузна* (Скопје: Мисла, 1981), чији је садржај достапан на *Лирском дому Аџе Шпојова*.

глобалне симболе и поетске идеје (односно према песничком језику, традицији, миту итд.); и то не само у односу на македонску и јужнословенску него и у односу на светску поезију, којој овај лиричар *лейоите* и *Речи, вайре* и *дрвешта, тишине* и *небиднине* неспорно припада. Сагледавајући певање и мишљење, слику и идеју Аце Шопова у дијалектичком јединству, услед чега је извесна предност дата уопштавањима, Ивановић непрекидно има у виду и дух епохе којој припадају, и специфичне вредности које су упућене „читаоцу у потомству“, како је говорио Манделштам. Захваљујући оригиналном приступу, инвентивности у тумачењу густе симболике и метафорике његових песничких слика, одрживости аргументација и закључака, те језгровитости и јасности у излагању, Ивановићев Шопов прихватаљив је и близак и новијим генерацијама читалаца и тумача, а сâм Ивановић представио се као модеран критичар младог и радозналост духа, који је, као и Шопов, био *вайра* и изабрао да у ватри изгори.

ИЗВОРИ

Радомир В. Ивановић

Ивановић 1975: „Откривање лепоте.“ *Порџреџи македонских џисаца*. Цетиње: Обод, (Винковци: Искра), 21–32.

Ивановић 1975: „Откривање на убавината: запис за поезијата на Ацо Шопов.“ *Разџлеги*, 1975, XVII, 1-2, 112–126. [И у: *Порџреџи на македонски џисаџели*, Скопје, Мисла, 1979, 36–48.]

Ивановић 1976: Откривање лепоте: запис о поезији Аце Шопова.“ [Поводом *Одбраниџе дела на Ацо Шоџов*, Мисла, 1976] *Лейоџис маџиџе срџске*, 1976, 152, 417, 1, 110–120 [И у: *Порџреџи македонских џисаца*, Обод, Цетиње 1975]

Ивановић 1985: „Зборот и смислата во поезијата на Ацо Шопов.“ *Кулџурен живоџи*, год. XXX, бр. 9-10/1985, 36–40.

Ивановић 1986_а: „Откривање лепоте – естетска опредељења Аце Шопова.“ *Живоџи*, XXXV, 3-4/1986, 366–374.

Ивановић 1986_б: „Јесноставни песник тишине: педесет година од прве објављене пјесме Аце Шопова.“ *Борба*, 12-13. 07. 1986.

Ivanović 1986_а: *Реџ о реџи: poetika Ace Šopova*. Beograd: Novo delo 1986. [Објављена на македонском под насловом *Поџџикаџи на Ацо Шоџов*. Превод Милан Трајков. Скопје: Македонска ревија 1986.]

Ivanović 1986_б: „Poetski govor Ace Šopova.“ *Izraz*, XXX, 1-2/1986, 40–57.

Ivanović 1986_в: „Reč i smisao u poeziji Ace Šopova.“ U: Radomir Ivanović. *Govor dela: studije i ogledi o makedonskoj književnosti*. Beograd: Novo delo, 106–116.

Ивановић 1986_г: „Зборот и значењето.“ *Треџи џроџрама Раџио Скоџје*, 1986, бр. 25.

Ивановић 1986_д: „Поетиката на Ацо Шопов.“ *Треџи џроџрама Раџио Скоџје*, 1986, бр. 25, 237–252.

Ивановић 1986_е: „Глобалниот симбол *небиднина* во поезијата на Ацо Шопов.“ *Развиџок*, XXIII, 6-7/1986, 386–393.

Ивановић 1986_ж: „Збор за зборот: врз поезијата на Ацо Шопов.“ *Нова Македонија*, 17.05.1986.

- Ивановиќ 1987^а: „Зборот и значењето.“ *Избор од ѝоезијаѝа/Аѝо Шойов* (избор и предговор: Раде Силјан), Скопје: Македонска книга, 199–220.
- Ивановиќ 1987^б: „Поетскиот првенец на Аѝо Шопов и проблемот на генерирање на литературниот текст“. *Дело 74*, 1987, XIV, 6, 511–532.
- Ивановиќ 1987^в: „Љубовта, трајна преокупација: поетската природа на Аѝо Шопов.“ *Нова Македонија*, 24. 10. 1987.
- Ивановиќ 1987^г: „Реч и смисао у поезији Аѝе Шопова.“ *Сознајниѝе айекѝи на книжевносѝа* (XXI и XXII Раѝинови средби, Титов Велес, 1984/85). *Тиѝов Велес: Советѝ на Раѝиновийѝе средби*, 26–40.
- Ивановиќ 1994: „Енергијата на поетскиот говор“ (Одломак огледа „Реториката на тишината во делата на Аѝо Шопов и Бранко Миљковиќ“), *Нова Македонија*, додатак ЛИК (Литература и култура), VIII, 288, 21. 09. 1994, 13–14.
- Ивановиќ 1995: „Тишина као извор латантне енергије поетског говора (Реторика тишине у делу Аѝе Шопова и Бранка Миљковића)“, *Крвови* (Сремски Карловци), IX, бр. 33–35, новембар 1995, 20–22.
- Ивановиќ 2003: „Поетски првенац Аѝе Шопова и проблем генерирања књижевног текста.“ *Македонске ѝоејске верѝикале*. Нови Сад: Змај, 337–354.
- Ивановиќ 2004: „Поетот и пророкот Аѝо Шопов (Поетскиот алегоризам и трансфигурацијата на симболите во циклусот 'Молитви на моето тело')“, *Сѝожер* (Скопје), VIII, 75–77, април – јуни, 2004, 18–20.
- Ивановиќ 2005: „Филозофија и психологија стварања Аѝе Шопова.“ У: *Живойѝоѝ и делойѝо на Аѝо Шойов*. Скопје: МАНУ, 2005. Доступно на: *Лирскиоѝоѝ дом на Аѝо Шойов*. <<https://www.acosorov.com/home-acosorov/>>, приступљено 21. 1. 2023.

Аѝо Шопов*

- Шопов 1969. Аѝо Шопов. „Песник треба да пробуди речи.“ *Књижевне новине*, 1. март 1969, бр. 348, 9.
- Ѓоров 1976: Аѝо Ѓоров. „Љубав на jezeru жivota.“ *Razgovor vodila Gordana Mihajlova Vošnjakoska. Odjek*, год. XXIX, бр. 21, Sarajevo, 1–15. 11. 1976, 7–8.
- Шопов 1979: Аѝо Шопов. „Писателот пред дванаест прашалници.“ Интервјуист Џане Здравковски. *Развѝйѝок*, год. XVII, бр. 2, март-април 1979, 141–144.

ЛИТЕРАТУРА

- Бечејски 2016: Мирјана Бечејски. „Митеме и поетеме Томаса Мана у поетичком кључу Радомира Ивановића.“ У: *Косово и Мейѝохија у конѝексѝу балканских народа и држава*: тематски зборник од водећег националног значаја, књ. 1: *Језик, књижевносѝ, социолоѝија и кулѝуролоѝија*, Ур. Срђан Словић, Институт за српску културу – Приштина, Лепосавић, 173–182.
- Вуковић 2001: Владета Вуковић. Рани радови академика Радомира Ивановића.“ *Liber Amicorum: зборник радова у ѝочасѝи академику Радомиру В. Ивановићу*. Нови Сад: Филозофски факултет: „Змај“, 51–64.

* Када је у питању поезија Аѝе Шопова – како оригиналне збирке, тако и песнички избори – сви извори доступни су на: *Лирскиоѝоѝ дом на Аѝо Шойов*. <<https://www.acosorov.com/home-acosorov/>>, приступљено 23. 3. 2023.

- Вукотић 2001. Драгутин П. Вукотић. „Истакнути књижевни научник – Радомир В. Ивановић.“ *Liber Amicorum: зборник радова у њој часи академик Радомиру В. Ивановићу*. Нови Сад: Филозофски факултет: „Змај“, 19–21.
- Драгосавац 2022: Бранка Г. Драгосавац. „Селективна био-библиографија акад. Радомира В. Ивановића.“ У: Радомир В. Ивановић, *Сиваралачке ѿајне и аналитичка оикрића*. Никшић: Народна библиотека „Његош“, 199–2017.
- Јефтимијевић Михајловић 2006: Марија Јефтимијевић Михајловић: „Поезија као онтолошко искуство (Певање и мишљење Бранка Миљковића и Аца Шопова).“ *Слика и идеја: ѿеишка и кришка*. Институт за српску културу Приштина – Лепосавић, 63–79.
- Јокић–Јововић 2006: Бранко Јокић – Јелица Јововић. *Библиографија академика Радомира В. Ивановића*: (треће, допуњено издање). Нови Сад: ИТП „Змај“ 2006.
- Лирски дом Аце Шойова/ Лирскиој дом на Ацо Шойов*. <<https://www.acosorov.com/home-acosorov/>>, приступљено 23. 3. 2023
- Константиновић 1977: Зоран Константиновић. „Небиднина: прилог проблему уметничког транспоновања једне лирско-филозофске метафоре.“ *Прилози МАНУ: Одделение за линвистика и лијературна наука*. 1977/II, 1-2, 109–114. Доступно на: *Лирскиој дом на Ацо Шойов*. <<https://www.acosorov.com/home-acosorov/>>, приступљено 20. 1. 2023.
- Nanevski 1970: Duško Nanevski. „Lirika crne nebidnine.“ *Лирскиој дом на Ацо Шойов*. <<https://www.acosorov.com/home-acosorov/>>, приступљено 21. 1. 2023.
- Пантић 2001. Мирослав Пантић. „Најплоднији наш посленик“ *Liber Amicorum: зборник радова у њој часи академику Радомиру В. Ивановићу*. Нови Сад: Филозофски факултет: „Змај“, 15–18.
- Прокопиев 1996: Александар Прокопиев. „Ацо Шопов во дијалог со современото поетско искуство.“ *Књижен контекст 2*. Скопје: Филолошки факултет: Институт за македонска литература, 205–226. Доступно на: *Лирскиој дом на Ацо Шойов*. <<https://www.acosorov.com/home-acosorov/>>, приступљено 21. 1. 2023.
- Радовић (ур.) 2001: Миодраг Радовић. *Liber Amicorum: зборник радова у њој часи академику Радомиру В. Ивановићу*. Нови Сад: Филозофски факултет: „Змај“.
- Радовић 2001: Миодраг Радовић. „Радомир Ивановић – или радни наслов без краја.“ *Liber Amicorum: зборник радова у њој часи академику Радомиру В. Ивановићу*. Нови Сад: Филозофски факултет: „Змај“, 9–10.
- Старделов 1964: Георги Старделов. „Небиднина или лирската медитација на Ацо Шопов – по тој повод и по еден друг, поодамнешен.“ *Современост*, 1964, XIV, 6, 599–606. Доступно на: *Лирскиој дом на Ацо Шойов*. <<https://www.acosorov.com/home-acosorov/>>, приступљено 21. 1. 2023.
- Старделов 1970: Георги Старделов. „Нуркање во длабините на битието.“ Поговор у: *Гледач во ѿејелша*, 47–50.
- Старделов 1977: Георги Старделов. „Поетот Ацо Шопов.“ *Лирскиој дом на Ацо Шойов*. <<https://www.acosorov.com/home-acosorov/>>, приступљено 21. 1. 2023.
- Саздов 2001: Томе Саздов. „Значајно књижевно-истраживачко македонистичко дело академика Радомира В. Ивановића.“ *Liber Amicorum: зборник радова у њој часи академику Радомиру В. Ивановићу*. Нови Сад: Филозофски факултет: „Змај“, 35–47.
- Таутовић 2001: Радојица Таутовић. „Пут до саговорника: Радомир Ивановић као тумач македонске књижевности.“ *Liber Amicorum: зборник радова у њој часи академику Радомиру В. Ивановићу*. Нови Сад: Филозофски факултет: „Змај“, 65–75.

Чаловски 1982: Тодор Чаловски. [Разговор са Шоповим за емисију „Културен мозаик“ на Радио Скопљу.] У: „Поезијата е предизвик за патување кон непознатото.“ *Културен живои*, бр. 4-5, април-мај 1982, 41–43. Доступно на: *Лирскиоѝ дом на Ацо Шојов*. <<https://www.acosopov.com/home-acosopov/>>, приступљено 20. 1. 2023.

Шопова 2021. Јасмина Шопова. [О *Небидници*] *Лирскиоѝ дом на Ацо Шојов*. <>, приступљено 11. 1. 2023.

Mirjana M. BEČEJSKI

THE POETRY OF ACO ŠOPOV IN THE POETIC KEY OF RADOMIR IVANOVIĆ

Summary

The research focus of the paper is on a segment of the scientific work of Radomir V. Ivanović, a university professor (Faculty of Philosophy in Priština, later Faculty of Philosophy in Novi Sad) and an academician (Macedonian Academy of Sciences and Arts and Montenegrin Academy of Sciences and Arts), dedicated to the study of Macedonistics, a field to which this modern critic, born in Kosovo and Metochia, made an immeasurable contribution. His intense critical interest in the literary work of Aco Šopov lasted for three decades, as evidenced by a monograph and fifteen extensively revised contributions which he dedicated to him between 1975 and 2005. The aim of this paper is to provide insight into Ivanović's thematic and problem choices, methodological approach, conclusions and the scope of his interpretation of the poetry of the great Macedonian poet.

Keeping in mind the fact that this scientific conference is dedicated to the unique literary, scientific and cultural figure who passed away in November 2022, the introductory part of the paper represents an attempt to outline his humanistic portrait. Through a general overview of extensive literary and cultural activities and some scientific and ethical principles, a conditional division into several research phases is proposed, which mainly coincide with the areas of his critical interests.

Key words: Radomir V. Ivanović, Macedonistics, poetry, interpretation, Aco Šopov, neosymbolism, global symbols, *silence, non-being*.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

811.163.41(082)

821.163.41.09(497.115)(082)

КОСОВО и Метохија кроз чињенице, тумачења и симболе : тематски зборник. Књ. 1, Језик и књижевност / [уредили и приредили Јасмина Ахметагић, Марија Јефтимијевић Михајловић]. - Приштина [тј.] Лепосавић : Институт за српску културу, 2023 (Пирот : Pi-press). - 337 стр. : илустр. ; 25 cm

Тираж 300. - Стр. 11-13: Предговор / уреднице.
- Напомене и библиографске референце уз текст.
- Библиографија уз сваки рад. - Summaries.

ISBN 978-86-89025-91-0

а) Српски језик -- Зборници

б) Српска књижевност -- Косово и Метохија -- Зборници

COBISS.SR-ID 123528969

ISBN 978-86-89025-91-0

9 788689 0259 10